

Prawo autorskie w działalności szkół doktorskich

prof. UMK, dr hab. Monika Wałachowska

Radca prawny przy OIRP w Toruniu

Toruń, 19.06.2023

**IV Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Szkoleniowa
Dyrektorów i Kadry Kierowniczej Szkół Doktorskich**

Tematyka szkolenia

- Wprowadzenie
- Udostępnianie dzieł naukowych osobom trzecim, korzystanie z wyników badań
- Naruszenia praw autorskich (osobistych – zwł. pojęcie plagiatu, oraz pr. majątkowych)
- Regulaminy dot. własności intelektualnej
- Umowy - rodzaje, zasady konstruowania (pola eksploatacji, wykładnia)
 - Istotne np. przy udziale doktorantów w projektach czy w publikowaniu (także w kontekście różnych wymogów wydawniczych)

Wiadomości wprowadzające

- Pojęcie „utworu” – art. 1 pr. aut.: „**utworem**” jest każdy przejaw **działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości lub przeznaczenia**
- „**działalność twórcza**” (→ człowiek → wyłączenie ochrony elementów przyrody itp.)
- „**o indywidualnym charakterze**”
 - *Ocena ad casum*
 - *Możliwość twórczości równoległej*
- *Katalog jest otwarty*

Dla uznania danego rezultatu pracy intelektualnej za „utwór” nie mają znaczenia:

- Wola stworzenia „utworu”
- Wysiłek twórczy – możliwość przypadku
- **Nakład finansowy, organizacyjny** itp. (wyj.: *sui generis* ochrona baz danych – ustawa z 2001 r).
- **Wartość i przeznaczenie dzieła oraz sposób jego wyrażenia**
- **Fakt ukończenia dzieła** (art. 1 ust. 3)
- Wiek
- Zdolność do czynności prawnych twórcy/-ów
- **Sprzeczność dzieła z prawem**

„USTALENIE” – *moment powstania ochrony pr.-aut.*

- Pojęcie „ustalenia” i przykłady
- **„ustalenie” a „utrwalenie”** (zapisanie utworu na nośniku fizycznym – *corpus mechanicum*)
 - w Polsce wystarczy „ustalenie”
 - W krajach *common law* – możliwe dodatkowe wymogi formalne (m.in. „utrwalenie”)
- zagadnienie tzw. *noty copyright’owej* („©”, „wszystkie prawa zastrzeżone”, „®”, „Copyright by...” itp.)

Wyłączenia spod ochrony – art.1 ust. 2¹

- Ochroną objęty może być wyłącznie *sposób wyrażenia*
- **Nie są objęte ochroną prawną-autorską** odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne → *brak ochrony pomysłu, idei, stylu, metody badawczej, hipotezy itp.*
 - *Ale możliwość ochrony na podstawie innych przepisów (m.in. o zn. towarowych, o ochronie dóbr osobistych w kodeksie cywilnym czy zwalczaniu nieuczciwej konkurencji)*
- **Wyłączenia spod ochrony – art. 4 pr. aut.**
 - Akty normatywne lub ich urzędowe projekty
 - Urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole
 - Opublikowane opisy patentowe lub ochronne
 - Proste informacje prasowe

OPRACOWANIE CUDZEGO UTWORU

3 kategorie utworów (wg kryterium czerpania z cudzej twórczości):

1. Utwór w pełni **samoistny**, nieinspirowany
2. Utwór samoistny, ale **inspirowany**
3. Utwór niesamoistny, będący **opracowaniem** cudzego utworu

(+ dzieło z zapożyczeniami ≠ 2, 3 → prawo cytatu)

Art. 2: zasady ochrony opracowania (np. tłumaczenie, adaptacja, przeróbka graficzna, aranżacja muzyczna itp.):

- ochrona jako „utworu” (twórczy, indywidualny, ustalony)
- sporządzenie (zaczerpnięcie elem. twórczych z oryginału i dokonanie przeróbki itp.) nie wymaga zgody uprawnionego [wyj.: baza danych]
- nie ma znaczenia wartość, przeznaczenie, sposób wyrażenia
- konieczna jest **ZGODA uprawnionego na rozporządzanie i korzystanie z opracowania** (jeśli czas ochrony jeszcze nie upłynął) - uprawnienie o char. majątkowym (np. zgoda na wydruk tłumaczenia)

• art. 2 ust. 5 (prawo do autorstwa oryginału)

*** przykład : opracowanie raportu X w publ. naukowej; opracowanie grafik; tłumaczenie

*** **opracowanie a cytaty**

art. 3 – zbiory, wybory, antologie, bazy danych itp. [kategoria przedmiotowa]

- Ochrona (jeśli spełniają cechy „utworu”) ze względu na twórczy wybór, układ, zestawienie *[bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów]*
 - Dodatkowo: możliwość *sui generis* ochrony baz danych (ustawa z 2001)
- Elementy bazy danych (utwory lub elementy nie objęte ochroną autorsko-prawną)
- Przykłady
- Pewne zbiory, bazy itd. nie korzystają z ochrony
 - np. zbiór oczywisty, baza wyczerpująca

PODMIOT pr.aut.

- Zasada: twórca (osoba fizyczna) – nabywa prawa autorskie

PIERWOTNIE

- Wyjątki: podmiot uprawniony *ex lege* (np. wydawca, producent, pracodawca, szkoła wyższa (zazwyczaj w b. ograniczonym zakresie) – **nabycie pierwotne lub pochodne**
- Nabycie:
 - Pierwotne
 - Pochodne (*ex lege* lub na podstawie czynności prawnej *inter vivos* lub *mortis causa*)
- Utwór a *corpus mechanicum* (nośnik fizyczny)
 - Art. 52 pr. aut.
 - Z reguły właścicielem nośnika jest twórca (wyj. umowa, utwór pracowniczy)

Domniemanie z art. 8 pr. aut. (podobnie: art. 15)

- **Prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej** (wyjątek może **dot. tylko praw majątkowych**; **prawa osobiste przysługują ZAWSZE twórcy/-om**)
- Twórcą jest osoba, której nazwisko lub pseudonim w tym charakterze uwidocznił na egzemplarzach utworu lub podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu
- Jeśli twórca nie ujawnił swojego autorstwa w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie jego braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi

UTWÓR WSPÓŁAUTORSKI (art. 9)

- Współtwórcom przysługuje prawo autorskie majątkowe wspólnie
 - *Prawa osobiste: charakter niepodzielny*
- Domniemywa się, że wielkości udziałów (maj.) są równe
- Prawa współtwórców
 - do całości dzieła (niepodzielne)
 - do poszczególnych UDZIAŁÓW
- **Do wykonywania prawa autorskiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców**
 - *W przypadku braku zgody : każdy może żądać rozstrzygnięcia przez sąd*
 - > ważne przy tworzeniu publ. naukowych*
- **Każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części** mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców

UTWÓR WSPÓŁAUTORSKI (art. 9)

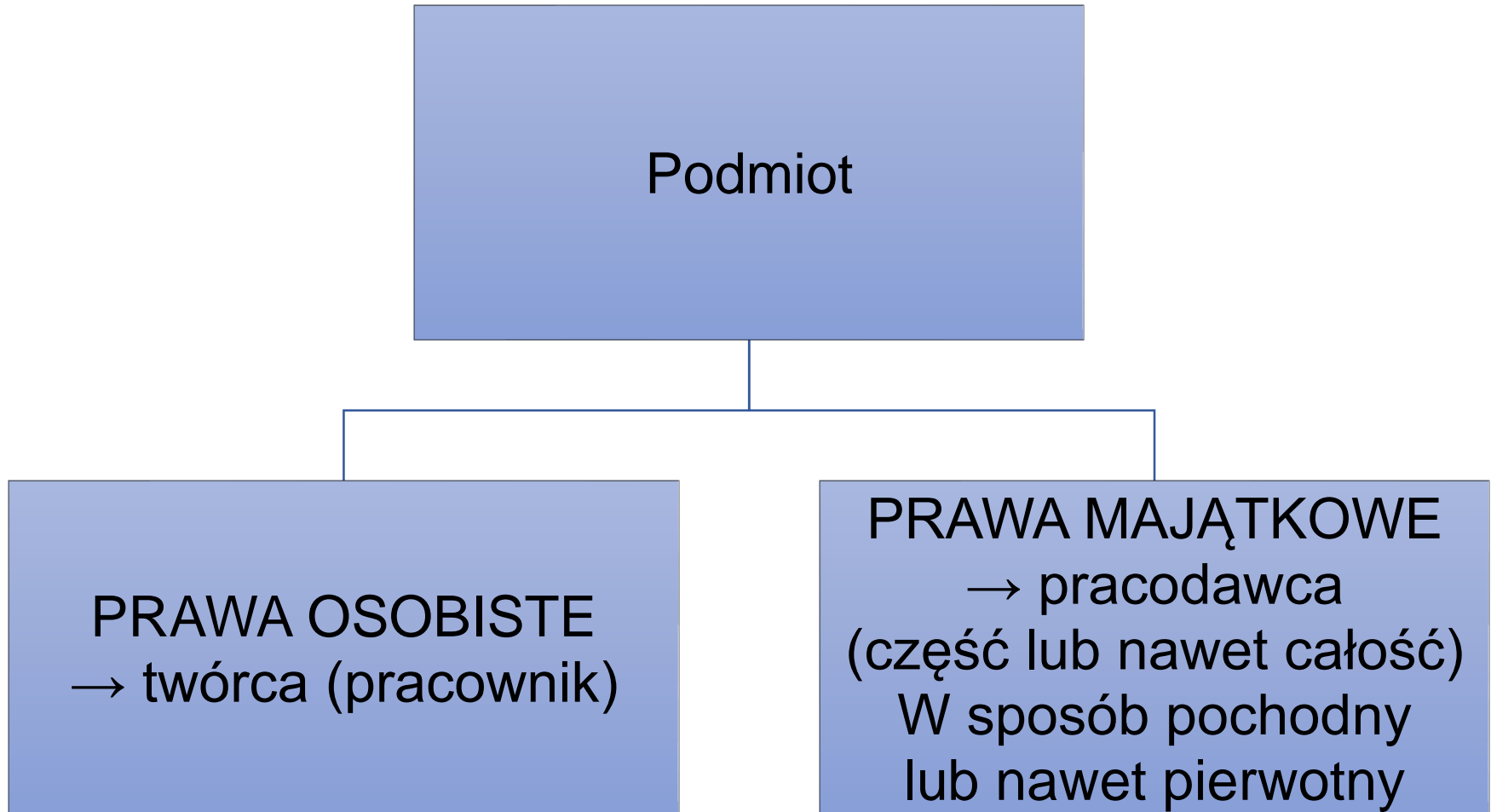
- Każdy ze współtwórców może **dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa autorskiego do całości utworu**. Uzyskane świadczenie przypada współtwórcom stosownie do wielkości ich udziałów
- Do autorskich praw majątkowych przysługujących współtwórcom stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego o współwłasności w częściach ułamkowych

Utwór zbiorowy (art. 11)

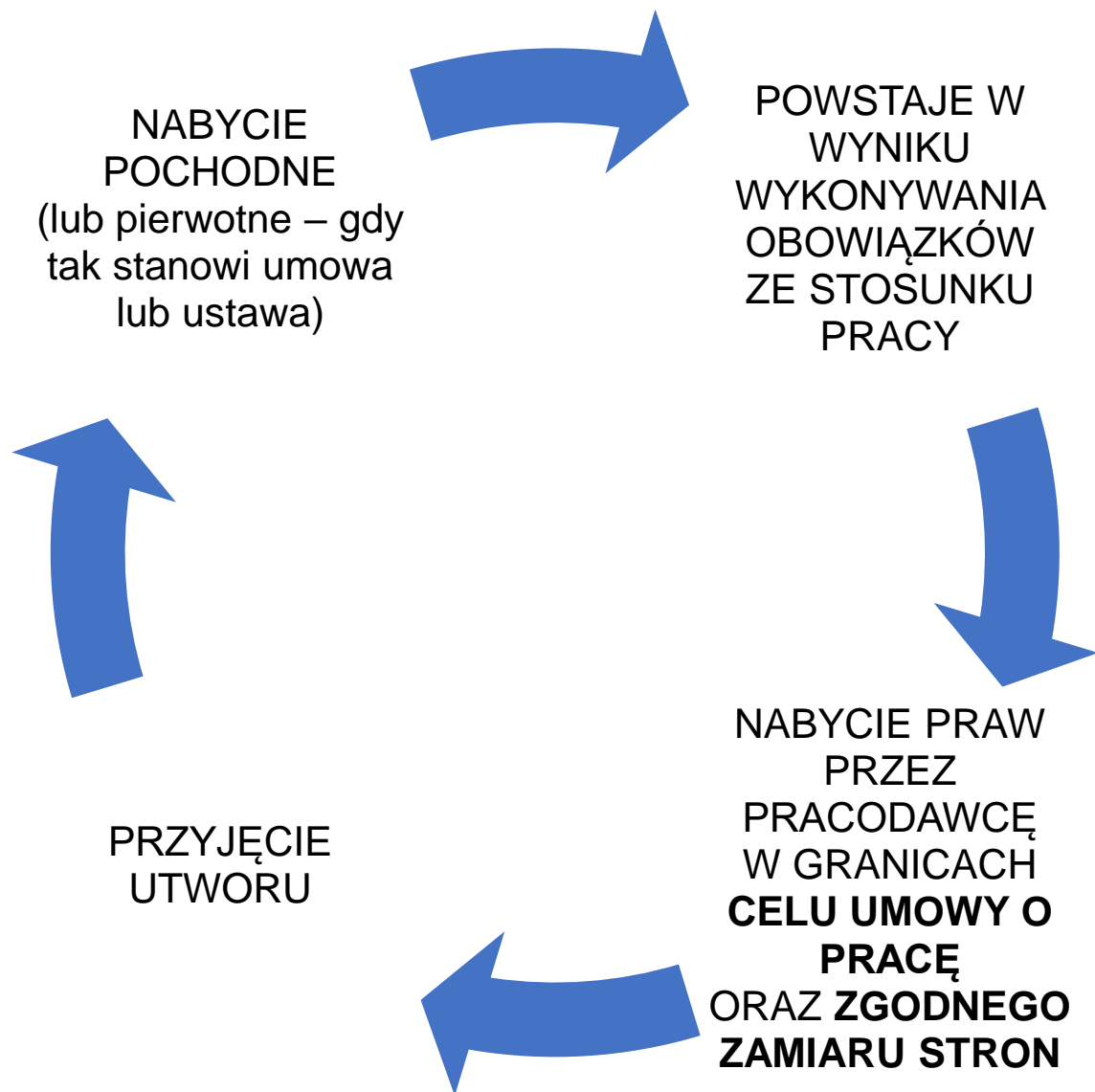
- Brak def. ustawowej
- Kategoria **podmiotowa**
 - Zbiór (art. 3) – kategoria przedmiotowa
- **Ktoś inicjuje działalność w tym celu, o charakterze twórczym, nadaje całości oryginalny charakter** (np. słownik, zbiór danych, zbiór tabel itp.)
- Całość: „**utwór**”
 - Poszczególne części *nie muszą* mieć cech utworu
 - Poszczególne części mogą pochodzić *od różnych osób*
- Podmiot uprawniony: **producent/wydawca**
 - Nabycie pierwotne *ex lege*, **do całości**
 - Prawa do części samodzielnych: ich twórcy (o ile są chronione pr.aut.)

UTWÓR PRACOWNICZY (art. 12-13)

/może dot. niektórych doktorantów/

UTWÓR PRACOWNICZY – c.d.

UTWÓR STWORZONY W INSTYTUCJI NAUKOWEJ – art. 14 pr.aut.

- **Utwór stworzony w ramach umowy o pracę** /może dot. niektórych doktorantów/
- Instytucja naukowa ma **pierwszeństwo opublikowania** tego utworu (za wynagrodzeniem)
 - Wygasa jeśli:
 - W ciągu **6 miesięcy** od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu
 - Albo jeżeli w okresie **2 lat** od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany
- **Inne uprawnienia instytucji (bez wynagrodzenia):**
 - Korzystanie z materiału naukowego zawartego w utworze
 - Udostępnianie utworu osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie
- ***Tej regulacji nie stosuje się do programów komputerowych***
- ***Szczegółowe regulacje → regulaminy IP w uczelniach***

PRACE DYPLOMOWE STUDENTÓW (art. 15a)

- art. 8 – prawa majątkowe przysługują twórcy, prawa osobiste również
- **Zasada**: wykorzystanie prac studentów wymaga zawarcia umowy licencyjnej albo przenoszącej prawa autorskie
- Ale: art. 15a: uczelnia ma ***pierwszeństwo publikacji***
 - **Nie dot. to rozpowszechniania w Internecie, ani prac słuchaczy studiów podypl. czy doktorantów**
 - Studentem jest osoba kształcąca się na studiach pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolitych studiach magisterskich
 - **Za wynagrodzeniem** (?!) – różne podejścia
 - Prawo do wygasa po **6 miesięcy** od obrony
 - Student po tym czasie może ją opublikować (*chyba, że jest ona częścią utworu zbiorowego*)
 - *** regulacja ta nie dotyczy innych prac studentów [zob. dalej]
--> /istotne, gdy doktorant równolegle studiuje/

INNE PRACE STUDENTÓW I DOKTORANTÓW

***art. 15a ust. 2 – 3 ustawy o pr.aut. (od 2018 r.)

2. Podmiot, o którym mowa w art. 7 ust. 1 pkt 1, 2 i 4-6 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (*uczelnie, federacje, instytuty naukowe PAN, instytuty badawcze, międzynarodowe instytuty naukowe*), może korzystać bez wynagrodzenia i bez konieczności uzyskania zgody autora z utworu stworzonego przez studenta lub osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora w wyniku wykonywania obowiązków związanych z odbywaniem studiów lub przygotowaniem rozprawy doktorskiej, udostępnić utwór ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego i nauki oraz korzystać z utworów znajdujących się w prowadzonych przez niego bazach danych, w celu sprawdzania z wykorzystaniem Jednolitego Systemu Antyplagiatowego (dot.prac dypl. i dokt.).

3. **Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki może korzystać z prac dyplomowych i rozpraw doktorskich znajdujących się w prowadzonych przez niego bazach danych w zakresie niezbędnym do zapewnienia prawidłowego utrzymania i rozwoju tych baz oraz współpracujących z nimi systemów informatycznych.**

*** **ust. 2 budzi wątpliwości odnośnie do katalogu „utworów” objętych licencją ustawową oraz sposobów korzystania (→ art. 50 pr.aut. – różne pola eksploatacji + art. 35)**

→ **utwory** stworzone w zw.z przygotowaniem rozprawy doktorskiej (np. publikacje), a nie sama rozprawa doktorska (tu inne przepisy – np. o BIP itd.)

*** **problem dzieł, które powstały z użyciem nakładów/środków dostarczonych przez uczelnię, materiałów dydaktycznych** (np. wykład on-line, rysunki techniczne, diagramy, postery) itp.

*** **udział doktoranta w projektach → odrębne przepisy/umowy**

Treść praw autorskich

- **Prawa osobiste** – cechy: chronią więź twórcy z utworem, nieograniczone w czasie, niezbywalne, Nie podlegają zrzeczeniu się, przysługują twórcy/współtwórcom
- **Katalog (otwarty):**
 - Prawo do autorstwa i decydowania o sposobie jego oznaczenia
 - → zagadnienie **plagiatu** i innych zjawisk podobnych
 - Prawo do integralności dzieła i rzetelnego wykorzystania
 - Prawo pierwszego udostępnienia publiczności
 - Prawo do nadzoru nad korzystaniem z dzieła
 - Prawo do wycofania dzieła z obrotu (art. 56)
 - Prawo dostępu do dzieła (art. 52, art. 32)

Treść praw autorskich – c.d.

- **Prawa majątkowe** – istota: dają uprawnionemu *możliwość czerpania korzyści majątkowych związanych z udostępnianiem utworu innym osobom*
- **Zasada:** przysługują twórcy (oraz następcom prawnym)
 - **Wyjątki:** przewidziane w ustawie (np. pracodawca, producent, wydawca, instytucja naukowa)
- Brak wyjątków od zasady *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* [ważne przy konstruowaniu umów]
- Ich treść jest ograniczona w drodze tzw. *licencji ustawowych* [**dozwolony użytek**, także na rzecz szkół wyższych i szkół doktorskich]
- Uprawnienia cząstkowe – pola eksploatacji (art. 50) – katalog otwarty
 - Wyodrębnienie ma znaczenie dla umów (art. 41, art. 45)

Tworzenie prac naukowych w szkołach doktorskich/przez doktorantów

- **Dane badawcze, wyniki itp. a ich naukowe opracowanie**

- **Problematyka utworów współautorskich**

- Różne „konfiguracje” podmiotowe (ważne także przy ewaluacji, ocenie śródkresowej itd.) → współautorem może być:

- Inny doktorant w tej samej szkole doktorskiej
- Inny doktorant z innej szkoły doktorskiej (na tej samej uczelni lub z innej)
- Pracownik uczelni (promotor lub inny) – tej samej lub innej

→ Ważne aby z góry określić wielkość udziałów

Tworzenie prac naukowych w szkołach doktorskich/przez doktorantów

- Umowy a instytucja „autora korespondencyjnego” (funkcja techniczna czy merytoryczna?)
 - Problem odpowiedzi na recenzje/sugestie redakcji
- **Kolejność autorów w publikacji** – jakie zasady/jakie ma znaczenie?
 - Główny autor a udział w publikacji i prawach autorskich
 - + podziękowania dla innych osób (np. autorów samych badań a nie ich opisu)
- Inne wymogi wydawnictw a działalność naukowa (np. wymóg dołączenia zgody autora cytowanych grafik, tabel itp.)
 - Wymóg dołączania rozmaitych oświadczeń (nienaruszanie praw osób trzecich, informacja o udziałach w dziełach wieloautorskich, inf. o braku skierowania publikacji do innych wydawnictw)

Tworzenie prac naukowych a zasady (nie)rzetelności w nauce

- **Oznaczanie/pomijanie autorstwa** („ghostwriting”), a nawet „guest-authorship”
 - Kolejność autorstwa – znaczenie także w przypadku publikacji wchodzących w skład rozprawy doktorskiej
- **Wielokrotne publikowanie wyników badań – jak to uzasadnić? Czy jest dopuszczalne?** („autoplgiat”)
 - Istotne przy ocenie śródkresowej i ewaluacji szkół doktorskich?
 - Zagadnienie „oryginalności” publikacji
 - Problem publikacji zawierających część badań/opracowań będących częścią pracy magisterskiej/dyplomowej
- „fabrykowanie” źródeł, danych, pomijanie/zmiana danych/wyników
- **Nierzetelność w oznaczaniu źródeł a plagiat**
- Nadmierne cytowanie innych źródeł a „opracowanie” i „inspiracja”. Czy można mówić o samodzielności pracy naukowej?
- Problem sztucznej inteligencji

UMOWY w zakresie prawa autorskiego

• Rodzaje

- Przenosząca prawa autorskie majątkowe
- Licencyjna
- Mieszana

• Zasady ogólne dotyczące umów

- Specyfikacja pól eksploatacji (a. 41 ust. 2, art. 41 ust. 4 (tylko pola znane w chwili zawarcia umowy))
- Wynagrodzenie: domniemanie odpłatności (a. 43)
 - Domniemanie: za każde pole eksploatacji (art. 45)

• WYNAGRODZENIE (ogólne zasady: art. 43 ust. 2)

- Procentowe
- Ryczałtowe
- Mieszane
- Okresowe

*** możliwość podwyższenia przez sąd (art. 44)

Umowa przenosząca prawa autorskie majątkowe

- Musi to wyraźnie wynikać z umowy
 - Jeśli nie: tylko licencja (art. 65)
- Określenie przedmiotu umowy
- Forma: pisemna *ad solemnitatem* (art. 53)
- Charakter konsensualny
 - Przejście praw: z reguły w momencie przyjęcia utworu
- Z reguły za wynagrodzeniem (art. 43)
- art. 46 – prawo zależne
- art. 49 ust. 2

Umowa licencyjna

- **ZWYKŁA (niewyłączna)**

- Domniemanie licencji niewyłącznej (a. 67 ust. 2)
- Forma: dowolna

- **WYŁĄCZNA**

- a. 67 ust. 2
- Forma: pisemna *ad solemnitatem*

- Możliwość udzielenia ***sublicencji***, gdy tak stanowi licencja (art. 67 ust. 3)
 - W zakresie zawartego w niej upoważnienia

- **Czas**

- domniemanie: 5 lat (art. 66)

- **Zasięg terytorialny**

- domniemanie: terytorium, gdzie licencjobiorca ma siedzibę/m-ce zamieszkania)

- ***Odpowiedzialność za „usterki” i wady prawne utworu (a. 55)***

Dziękuję za uwagę 😊

walachowska@umk.pl